

Økonomisk historie i Danmark

Gunnar Viby Mogensen

Rockwool Fonden, Danmarks Statistik

SUMMARY: Commenting on other articles in this issue on the present research situation in economic history in Denmark, the author stresses that his book from 1987 starting the debate had a rather narrow national range: It surveyed the Danish literature on economic history since around 1970 in an attempt to evaluate the degree of genuine interdisciplinarity, in a situation characterized by very narrow institutional limits. It is now argued that a research survey for the same two decades with other dimensions of concepts for »economic history« - as suggested here especially by Carl-Axel Nilsson - would have given approximately the same picture of the situation.

1. Den bog fra 1987, som har givet anledning til debatten her, havde et helt specielt udgangspunkt, som det kan være nyttigt at gøre sig klart: Ved Svend Aage Hansens afgang fra sit professorat i økonomisk historie ved Økonomisk Institut blev jeg kastet ud i en undervisning i faget »videregående økonomisk historie«. Faget viste sig at have et svagt pensumgrundlag, som jeg så bestemte mig for at forsøge at forbedre.

Mit formål måtte altså være at forklare danske økonomistuderende på afsluttende del, hvad der teori- og metodemæssigt nærmere lå bag den mere sammenfattede økonomisk-historiske undervisning, de havde mødt allerede på studiets første del.

Bogens ærinde blev dermed at fortælle studerende, hvad der foregik forskningsmæssigt på det økonomisk-historiske felt i Danmark og – på de vigtigste områder – i udlandet.

Det blev derfor en konstaterende bog, som søgte at svare på, hvad dansk økonomisk historie faktisk er i dag. Bogens tilgang hører altså, om man vil, hjemme i »positive economics« fremfor »normative economics«.

2. Bemærkningen er nødvendig, fordi Carl-Axel Nilsson i en række anmeldelser af bogen, og igen i sit bidrag til debatten, har fremlagt det synspunkt, at dansk økonomisk historie er – læs: bør være – en selvstændig videnskabelig disciplin.

Det er efter Carl-Axel Nilssons opfattelse overraskende og kritisabelt, at jeg i min bog – som Carl-Axel Nilsson formulerer det – betoner emnets tværfaglige karakter. Jeg burde i stedet have taget udgangspunkt i, at nyere forskningsmiljøer ganske vist ofte er opstået med en tværfaglig baggrund. Men med tiden etableres de, hvis de viser sig levedygtige, som selvstændige discipliner – med ikke kun mange udøvere, men også »egne tidsskrifter, ofte egne institutioner, og med et stort udbud af symposier, konferencer og

Økonomisk historie i Danmark

Gunnar Viby Mogensen

Rockwool Fonden, Danmarks Statistik

SUMMARY: Commenting on other articles in this issue on the present research situation in economic history in Denmark, the author stresses that his book from 1987 starting the debate had a rather narrow national range: It surveyed the Danish literature on economic history since around 1970 in an attempt to evaluate the degree of genuine interdisciplinarity, in a situation characterized by very narrow institutional limits. It is now argued that a research survey for the same two decades with other dimensions of concepts for »economic history« - as suggested here especially by Carl-Axel Nilsson - would have given approximately the same picture of the situation.

1. Den bog fra 1987, som har givet anledning til debatten her, havde et helt specielt udgangspunkt, som det kan være nyttigt at gøre sig klart: Ved Svend Aage Hansens afgang fra sit professorat i økonomisk historie ved Økonomisk Institut blev jeg kastet ud i en undervisning i faget »videregående økonomisk historie«. Faget viste sig at have et svagt pensumgrundlag, som jeg så bestemte mig for at forsøge at forbedre.

Mit formål måtte altså være at forklare danske økonomistuderende på afsluttende del, hvad der teori- og metodemæssigt nærmere lå bag den mere sammenfattede økonomisk-historiske undervisning, de havde mødt allerede på studiets første del.

Bogens ærinde blev dermed at fortælle studerende, hvad der foregik forskningsmæssigt på det økonomisk-historiske felt i Danmark og – på de vigtigste områder – i udlandet.

Det blev derfor en konstaterende bog, som søgte at svare på, hvad dansk økonomisk historie faktisk er i dag. Bogens tilgang hører altså, om man vil, hjemme i »positive economics« fremfor »normative economics«.

2. Bemærkningen er nødvendig, fordi Carl-Axel Nilsson i en række anmeldelser af bogen, og igen i sit bidrag til debatten, har fremlagt det synspunkt, at dansk økonomisk historie er – læs: bør være – en selvstændig videnskabelig disciplin.

Det er efter Carl-Axel Nilssons opfattelse overraskende og kritisabelt, at jeg i min bog – som Carl-Axel Nilsson formulerer det – betoner emnets tværfaglige karakter. Jeg burde i stedet have taget udgangspunkt i, at nyere forskningsmiljøer ganske vist ofte er opstået med en tværfaglig baggrund. Men med tiden etableres de, hvis de viser sig levedygtige, som selvstændige discipliner – med ikke kun mange udøvere, men også »egne tidsskrifter, ofte egne institutioner, og med et stort udbud af symposier, konferencer og

kongresser«. Carl-Axel Nilsson ser økonomisk historie som et udmærket eksempel på dette forhold.

Jeg har altså så at sige taget nogle håndfulde økonomistuderende med hen at kigge ind ad vinduet til historikernes værksted, og mens jeg snakkede løs om værktøjet på væggen derinde, historikernes arbejdsrutiner, og hvordan det altsammen lignede eller adskilte sig fra vores egen økonomimåde at indsamle viden på, vildledte jeg i virkeligheden studenterne: Jeg havde jo aldeles overset, at der på vejen mellem økonomi og historie lå et *tredje* værksted, med eget skilt over døren, og befolket med rigtigt integrerede økonomisk-historikere, altså forskere som i uddannelse og interesser forenede økonomisk teori og historisk empiri – eller »generaliseringer og den historiske variation i det generelle«, som Carl-Axel Nilsson selv udtrykker sig.

Nogle ville være i tvivl om, hvorvidt sådanne forskere findes i Danmark. Carl-Axel Nilsson er det – efter hans eget oplæg lidt overraskende – *ikke*: »Vi har endnu ikke set den person, som i samme værk kan forene begge opgaver«, som han skriver det i sit indlæg her.

Nej, måske er der ikke så mange af slagsen. *Udlandet* har de mange udøvere, de særlige tidsskrifter, og det store udbud af symposier, konferencer og kongresser. Men fandtes der f. eks. i 1970, og et par tiår senere, en egentlig økonomisk historisk disciplin i Danmark i denne tværfaglige form – som altså forholdt sig til, og måske empirisk afprøvede, de mange nye eller fornyede økonomisk-historiske teoridannelser, som skabtes i udlandets forskningsmiljøer?

Den tvivl brugte jeg så som disposition for min bog: Hvad laver man faktisk af økonomisk-historisk forskning de steder, hvor instituttet eller lærestolen kaldes økonomisk-historisk (f. eks. på Institut for Økonomisk Historie ved Københavns Universitet Amager, omkring Hans Chr. Johansens professorat ved Odense Universitet, eller på Erhvervsarkivet i Århus)? Og hvad laves der af økonomisk-historisk tilsnit hos økonomerne (af typen Jørgen Peter Christensens lønstudier, Niels Kærgårds arbejde med en dansk langtidsmode, eller Peder J. Pedersens arbejdsmarkedsstudier)? Eller hos historikerne, f.eks. i form af Ole Hyldtofts industristudier, Niels Thomsens analyser af dagspressens driftsøkonomi og koncentration, eller Niels Steensgaards undersøgelser af den europæiske Asienhandels historie.

Jeg nåede frem til, at på den ene side var der kun få tegn på ekspansion i faget økonomisk historie, når man så på antal stillinger eller institutter, biblioteker, tidsskrifter o. s. v. I min sammenfatning af bogens analyser i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* (1987:2) måtte jeg tværtimod konkludere, at det eneste større institut – Institut for Økonomisk Historie – som var opstået simpelthen ved samling af de lærerstillinger hos henholdsvis historikerne og økonomerne, der havde været knyttet til Kristof Glamanns og Svend Aage Hansens professorater, *ikke* havde kunnet øge instituttets ressourcer ud over summen af det fra de to sider medbragte.

På den anden side var der siden 1970 kommet ganske mange eksempler på en opblomstring af økonomisk-historisk forskningsaktivitet med empiriske emner *meget* tæt på de felter, den nationaløkonomiske forskning typisk havde beskæftiget sig med. Faggrænser og disciplingrænser havde altså ikke forhindret, at økonomisk relevante emner i et vist omfang *faktisk* blev taget op i deres historiske sammenhæng.

3. Konstateringen af, at der kun var få tegn på ekspansion i faget m.h.t. stillinger, tidsskrifter, konferencer o.s.v. svarer altså efter Carl-Axel Nilssons definition til, at der ikke var nogen udvikling i gang hen mod etableringen af en egentlig økonomisk-historisk disciplin i Danmark.

Indtrykket blev beklageligt bestyrket, da *The Scandinavian Economic History Review* året efter udgav et særnummer med en samlet status for den økonomisk-historiske forskning i Danmark, Sverige, Norge og Finland. Ikke mindst Rolf Adamsons oversigt over, hvad forskere med interesse for økonomisk historie har formået i Sverige, maner til dansk forsigtighed i omgang med ordet »økonomisk historie som selvstændig dansk videnskabelig disciplin« – selvom udsendte svenske videnskabelige gesandter naturligvis har gjort hvad de kunne for at lære fra sig til de indfødte.

Mine egne forsigtigt pessimistiske formuleringer fra 1987 om det danske Institut for Økonomisk Historie må iøvrigt i dag vurderes som alt for optimistiske. Instituttet nedlægges ved årsskiftet. De bagtropsfægtninger med de traditionelle historikere, som jeg for femten år siden i min egen bestyrertid mente var alternativet til mit forslag om flytning af instituttet til samfundsvidenskab og dermed til Studiegården, er altså nu afsluttet. Megen god kropskraft er således gået til spilde.

Carl-Axel Nilsson slutter sin artikel her i tidsskriftet med at pege på, at fremtiden for dansk økonomisk historie nu bl.a. afhænger af, hvad lærerne i økonomisk historie på Økonomisk Institut i København foretager sig.

Nu kan man, selvom det ikke er god tone på Københavns Universitet at minde om det, pege på, at Odense og Århus *er* opfundet. Og når udenlandske forskere i så høj grad som tilfældet er kan klare sig med kontakter til netop *disse* byers økonomisk-historiske forskning, overlever faget såmænd nok i Danmark.

Men naturligvis er det da en fordel for dansk økonomisk historie, om den københavnske økonom-undervisnings lærere med interesse for økonomisk historie et øjeblik glemmer, at de jo strengt taget falder udenfor Carl-Axel Nilssons definition af »disciplinen økonomisk historie«, og tager et medansvar for, hvad der nu skal ske på dette danske universitetsområde.

4. Hermed er vi jo så gået over til, hvordan tingene *burde* være. Jeg kan næppe føje meget til Niels Kærgårds og Jørgen Peter Christensens bestræbelser her i tidsskriftet på

at afklare, om og hvordan »en økonomisk-historisk disciplin« i givet fald ideelt set skal afgrænses.

Derimod vil jeg rejse et andet, i alle tilfælde delvis normativt spørgsmål, som svarer til Niels Kærgårds holdning derved, at det går på, om faget skal reddes over formen eller over indholdet.

Spørgsmålet vedrører forskningsfeltet økonomisk historie, forstået som forskning, hvor økonomisk teori styrer indsamlingen af, og teorien anvendes på, historiske data, med det sigte at øge vores forståelse af fortiden – og måske især den nærmeste fortid, f.eks. fra og med industrialiseringen.

Og spørgsmålet lyder: Kan ét problem være, at der kommer så bemærkelsesværdigt få større arbejder af denne type ud fra – som Carl-Axel Nilsson siger det – »landets i øjeblikket kvantitativt stærkeste universitetscentrum«, d.v.s. lærergruppen i økonomisk historie ved Økonomisk Institut i København, og fra Institut for Økonomisk Historie på Amager?

Jeg pegede i min bog på, at Danmark – trods dog *en del* forskere med »økonomisk historie« i beskrivelsen af deres stilling eller i deres bidrag til arbejdsbeskrivelserne til Københavns Universitets årbog – stadig er langt bag efter f.eks. Sverige og England m.h.t. solide historiske nationalregnskabstal. Situationen m.h.t. historisk fordelingsstatistik er *heller* ikke præget af nye, tunge bidrag fra den københavnske lærergruppe.

En hel del af de studerende, som midt i 1980'erne blev generet med synspunkterne i min bog, før jeg fik den trykt, gik faktisk *selv* i gang. Niels Buus Kristensen tog eksempelvis hul på spørgsmålet om nye historiske nationalregnskabstal, og Henrik Meyer, Rewal Schmidt Sørensen og Sven Wunder på fordelingshistorien – for nu at nøjes med at nævne de forfattere, der fik Zeuthen-prisen for ulejligheden.

Så diskussionerne om, hvorvidt jeg *burde* have brugt tommestok fremfor et centimetermål, da jeg forsøgte at lave en status over dansk økonomisk historie, og diskussionen om, hvordan man *bør* variere ordene »historieforskning med udgangspunkt i økonomisk teori« gør da på den ene side sin store nytte, som de tre andre forfattere her i diskussionen så udmærket har dokumenteret det.

Men på den anden side bør diskussioner af denne art næppe fortsætte i et omfang, som beslaglægger *for* stor en del af lærersidens kapacitet. De nævnte studenter, og de øvrige gode specialeskrivere i økonomisk historie i de senere år, skulle jo nødtigt kunne fortsætte ret langt op i 1990'erne med deres hilsener på fortovet til lærergruppen om, hvornår vi har afsluttet arbejdet med at spidse gåsepennene.

Hans Chr. Johansen i Odense har indenfor de seneste år fortsat sit arbejde med at udsende store mængder ny økonomisk-historisk empiri, med trykte dokumentationer og under tiden også en diskette med hele datasættet stukket ind i omslaget. En sammenfatning af de mest centrale serier er udkommet som den første danske historiske statistik, og andre serier er sammenfattet i en lærebog på engelsk om Danmarks økonomiske

historie. Også fra andres arbejdsborde i Odense og Århus kommer økonomisk-historiske forskningsresultater i et ganske imponerende omfang.

Det ville rette op på denne del af den danske regionale balance, hvis hele eller dele af lærergruppen i økonomisk historie på Sjælland – der ganske rigtigt ifølge leksionskatalogen er stor – og på Amager her først i 1990'erne udsendte f. eks. en bog med nye historiske nationalregnskabstal. Vilklårene for at sådant arbejde turde jo ikke være ret meget mere belastende end de var for Bjerke, Ussing og Svend Åge Hansen. De samlede jo alle deres historiske talserier i perioder, hvor de *ikke* havde fuldtidsstillinger på et universitet.

Hvis man vil sige, at sådan et enkelt værk ikke ville sikre dansk økonomisk histories fremtid, er jeg enig – men det ville *hjælpe*.

Litteratur

- Adamson, Rolf. 1988. Economic History Research in Sweden since the mid-1970s. *The Scandinavian Economic History Review* 1988:3.
- Bjerke, Kjeld og Niels Ussing. 1958. *Studier over Danmarks Nationalprodukt 1870-1950*. København.
- Christensen, Jørgen Peter. 1975. *Lønudviklingen inden for dansk håndværk og industri 1870-1914, I og II*. København.
- Hansen, Svend Aage. 1972-74. *Økonomisk vækst i Danmark, I og II*. København.
- Hyldtoft, Ole. 1984. *Københavns industrialisering 1840-1914*. Herning.
- Johansen, Hans Chr. 1985. *Dansk historisk statistik 1814-1980*. København.
- Johansen, Hans Chr. 1987. *The Danish Economy in The Twentieth Century*. London.
- Kristensen, Niels Buus. 1989. Industrial Growth in Denmark, 1871-1913 – in Relation to the Debate on an Industrial Breakthrough. *The Scandinavian Economic History Review* 1989:1.
- Kærgård, Niels. 1989. Økonomisk historie – mellem kildekritik og højere algebra. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1989:3.
- Kærgård, Niels. 1991. *Økonomisk vækst. En økonometrisk analyse af Danmark 1870-1981*. København.
- Meyer, Henrik. 1990. The Distribution of Income in Copenhagen in the 18th Century and the beginning of the 19th Century. (Under publicering).
- Pedersen, Peder J. 1984. *Arbejdsmarkedet – langtidstendenser og internationale perspektiver*. Aarhus.
- Sejersted, Francis. 1988. The Development of Economic History in Norway. *The Scandinavian Economic History Review* 1988:3.
- Steensgaard, Niels. 1980. Universalhistorie, samfundshistorie og historisk strukturalisme. *Historisk Tidsskrift* 1980:1.
- Sørensen, Rewal Schmidt. 1990. Udviklingen i den personlige indkomstfordeling 1870-1986. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1990:3.
- Viby Mogensen, Gunnar. 1987. Nyere forskning i dansk økonomisk historie. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1987:2.
- Viby Mogensen, Gunnar. 1987. *Historie og økonomi. Samfundsvidenskabelige synsvinkler på dansk historieforskning efter 1970*. København.
- Viby Mogensen, Gunnar. 1988. Recent Danish Research in Economic History – a Survey. *The Scandinavian Economic History Review* 1988:3.
- Wunder, Sven. 1987. *Økonomisk udvikling og indkomstfordeling. En analytisk oversigt og et cross-country-studie*. Speciale fra Økonomisk Institut, Kbh. Universitet (Stencil). København.

historie. Også fra andres arbejdsborde i Odense og Århus kommer økonomisk-historiske forskningsresultater i et ganske imponerende omfang.

Det ville rette op på denne del af den danske regionale balance, hvis hele eller dele af lærergruppen i økonomisk historie på Sjælland – der ganske rigtigt ifølge leksionskatalogen er stor – og på Amager her først i 1990'erne udsendte f. eks. en bog med nye historiske nationalregnskabstal. Vilklårene for at sådant arbejde turde jo ikke være ret meget mere belastende end de var for Bjerke, Ussing og Svend Åge Hansen. De samlede jo alle deres historiske talserier i perioder, hvor de *ikke* havde fuldtidsstillinger på et universitet.

Hvis man vil sige, at sådan et enkelt værk ikke ville sikre dansk økonomisk histories fremtid, er jeg enig – men det ville *hjælpe*.

Litteratur

- Adamson, Rolf. 1988. Economic History Research in Sweden since the mid-1970s. *The Scandinavian Economic History Review* 1988:3.
- Bjerke, Kjeld og Niels Ussing. 1958. *Studier over Danmarks Nationalprodukt 1870-1950*. København.
- Christensen, Jørgen Peter. 1975. *Lønudviklingen inden for dansk håndværk og industri 1870-1914, I og II*. København.
- Hansen, Svend Aage. 1972-74. *Økonomisk vækst i Danmark, I og II*. København.
- Hyldtoft, Ole. 1984. *Københavns industrialisering 1840-1914*. Herning.
- Johansen, Hans Chr. 1985. *Dansk historisk statistik 1814-1980*. København.
- Johansen, Hans Chr. 1987. *The Danish Economy in The Twentieth Century*. London.
- Kristensen, Niels Buus. 1989. Industrial Growth in Denmark, 1871-1913 – in Relation to the Debate on an Industrial Breakthrough. *The Scandinavian Economic History Review* 1989:1.
- Kærgård, Niels. 1989. Økonomisk historie – mellem kildekritik og højere algebra. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1989:3.
- Kærgård, Niels. 1991. *Økonomisk vækst. En økonometrisk analyse af Danmark 1870-1981*. København.
- Meyer, Henrik. 1990. The Distribution of Income in Copenhagen in the 18th Century and the beginning of the 19th Century. (Under publicering).
- Pedersen, Peder J. 1984. *Arbejdsmarkedet – langtidstendenser og internationale perspektiver*. Aarhus.
- Sejersted, Francis. 1988. The Development of Economic History in Norway. *The Scandinavian Economic History Review* 1988:3.
- Steensgaard, Niels. 1980. Universalhistorie, samfundshistorie og historisk strukturalisme. *Historisk Tidsskrift* 1980:1.
- Sørensen, Rewal Schmidt. 1990. Udviklingen i den personlige indkomstfordeling 1870-1986. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1990:3.
- Viby Mogensen, Gunnar. 1987. Nyere forskning i dansk økonomisk historie. *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1987:2.
- Viby Mogensen, Gunnar. 1987. *Historie og økonomi. Samfundsvidenskabelige synsvinkler på dansk historieforskning efter 1970*. København.
- Viby Mogensen, Gunnar. 1988. Recent Danish Research in Economic History – a Survey. *The Scandinavian Economic History Review* 1988:3.
- Wunder, Sven. 1987. *Økonomisk udvikling og indkomstfordeling. En analytisk oversigt og et cross-country-studie*. Speciale fra Økonomisk Institut, Kbh. Universitet (Stencil). København.